

Творчість Миколи Куліша у світовому історико-літературному контексті: матеріали Міжнародної наукової конференції (Херсон, 10-11 листопада 2017 р.) / Херсонський державний університет [редактори-упорядники Л. Бондаренко, Г. Немченко, І. Немченко]. – Херсон, Айлант, 2017. – С. 6-8.

О. М. Андрієць

ДЕВІАНТНА ЛЕКСИКА ГЕРОЇВ МИКОЛИ КУЛІША ЯК ОСНОВА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ІНТЕРФЕРЕНТНОГО МОВЛЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Однією з актуальних і малодосліджених проблем сучасності є девіантність. Нині девіантна наука активно почала розвиватися в психологічній і педагогічній галузях, у соціології, кримінології, медицині, а також лінгвістиці та лінгводидактиці.

Витоки терміна походять із пізньолатинського слова *deviatio*, що означає відхилення. Мається на увазі відхилення у поведінці, мові, мовленні від сталих, загально визнаних правил, або прийнятих у суспільстві (чи окремій галузі знань) правових, моральних та інших норм. У лінгвістиці цю дефініцію час від часу використовують як прикметник у поєднанні з терміном лексика.

Простудіювавши наукові концепції учених-мовознавців й проаналізувавши різножанрові та різностильові тексти, ми переконані, що сфера вживання девіантної лексики є обмеженою, наприклад, розмовно-побутовий стиль невисокорозвиненої, духовно збіднілої людини, й художній, у якому автор для змалювання характеру, рівня освіченості й культури персонажа подекуди використовує «ненормативний» словниковий запас – вульгаризми, просторіччя, згрубілі слова, слова-«паразити» тощо. Часом в основі девіантної лексики лежать інтерферентні явища, тобто ті, що мають відхилення від норм однієї мови під впливом іншої мови, або якогось із її діалектів.

Вивчення теорії інтерферентності у мовознавчій науці простежується у працях таких дослідників, як Е. Ахудзянов, У. Вайнрайх, А. Дібольд, Ю. Жлуктенко, Т. Ілляшенко, С. Семчинський, І. Протченко, О. Черемська та інших науковців. Проте девіантна лексика як основа попередження інтерферентного мовлення не була предметом спеціального дослідження. Відтак простежимо це явище на прикладі персонажів твору «Мина Мазайло» відомого херсонського художника слова, українського письменника зі світовим ім'ям Миколи Гуровича Куліша.

Твір митця-ювіляра, перш за все, спрямований на ствердження морально-етичних та культурно-духовних цінностей і виходить далеко за межі мовних проблем (і не тільки того (1923 р.) часу).

«Філологічна дискусія» «Мазайлівської» родини, включаючи родичів із Києва і Курська та комсомольців, сприймається трагіко-пародійно на всю тоталітарну радянську

систему. Цьому сприяє живе розмовне мовлення дійових осіб, що можна класифікувати як форму просторіччя чи розмовного мовлення, утвореного в ситуації нерівноправної (диглосної) двомовності. Така девіантна мовна поведінка персонажів проявляється на різних рівнях – фонетичному, граматичному й особливо – лексичному.

Надзвичайно виразно в творі простежуються фонетичні риси, які є наслідком чужомовного (а саме російськомовного) впливу, що часто виявляє себе у вимовлянні звуків, котрих немає у складі багатьох українських слів. Серед таких мовців, для яких першою мовою є російська (Кулішівська тьотя Мотя з Курську), трапляються й такі, що в своєму українському мовленні не здатні подолати фонетичний вплив мови диглосно-нав'язаної (Рима, Мазайло, Мазайлиха, Баронова-Козино). Особливо прикро чути таку вимову з уст питомих українців, які мають давні родинні корені: «правильних *проізношеній*» [1, с. 28, 36], «без *обсда*» [1, с. 41], «*Садітесть!*» [1, с. 42], «губернатора *дочь*» [1, с. 43], «*соцілістичеського* лікнепа» [1, с. 63], «*Деті* мої... *деці*» [1, с. 77], «не побачиш нашої *квартирі*» [1, с. 80], «*недогадлівий*» [1, с. 83] та ін.

Водночас особливо потужно українсько-російський суржик виявляє себе на лексичному рівні. Відтак у мовленні персонажів зафіксовано велику кількість так званих суржикізмів – адаптованих українською мовою некодифікованих гібридних форм, створених на основі російської лексики: «*по-руському*», «*по-українському*» [1, с. 21], «*по-росейському*» [1, с. 69] (замість – українською (російською) мовою); «*похожий*» [1, с. 36] (натомість – схожий); «в *городському* вчилищі» [1, с. 41] (замість – у міському училищі); «ще *пожду*» [1, с. 42] (у значенні «ще зачекаю»); «в *руській* мові» (натомість – у російській мові); «*іспортілі город*» [1, с. 51] (у значенні «зіпсували місто»), «*папиного* прізвища» [1, с. 69] (замість – татового прізвища, або прізвища батька), «*конфекти*» [1, с. 88] (замість – цукерки), «дивіться в *об'явах*» [1, с. 95] (правильно – дивіться в оголошеннях).

Дуже важливо, щоб читач-старшокласник умів чітко відмежовувати власне українську лексику, чи визнаних запозичень, зафіксованих словниками, від калькованих слів та суржикових форм. Тому під час аналізу таких мовних порушень необхідно застосовувати різні види аналізів, використовуючи при цьому словники – перекладний, орфографічний, етимологічний, тлумачний та інші.

Окрім того в учнів старших класів, які самі часто потрапляють у ситуації диглосної двомовності повинне формуватися й розвиватися вміння відділяти ненормативні утворення, що проникають з іншої домінантної мови. До них належать і запозичення, наприклад, росіянізми. Так, твір «Мина Мазайло» пересипаний такими інтерференнами, як «*папа*» (тато, батько), «*тьотя*» (тітка), «*город*» [1, с. 26] (місто), «*безобразіє*» [1, с. 57] (1. бридкість,

потворність; 2. неподобство, непогода), «*парень*» [1, с. 59] (хлопець), «*порядочним человеком*» [1, с. 63] (порядною людиною), «*женщина*» [1, с. 72, 81] (жінка) та інші.

Таким чином, формуванню мовленнєвої, а відтак і комунікативної та дискурсивної компетенцій старшокласника сприяють вправи на переклад, з'ясування етимології окремих слів, і, безумовно, ситуативні завдання, котрі враховують не тільки адресат й адресант мовлення, а й ситуацію та умови спілкування.

На прикладі твору М. Куліша «Мина Мазайло» учні мають змогу «шліфувати» власне мовлення від просторічних слів, вульгаризмів, ненормативних граматичних конструкцій, що трапляються в дискурсивному мовленні персонажів, наприклад: «*мадамко*» [1, с. 67], «*ідійот*», «*ідійотко*», «*ідійоти*» [1, с. 68, 81], «*дурна*», «*дурні*» [1, с. 18, 32, 90], «*по-хохлацькому*» [1, с. 58], «*я возговорю*» [1, с. 43], «*А дзуюьки!*» [1, с. 70], «прізвище *демократично-плебейське*» [1, с. 73] та ін.

Отже, текст твору «Мина Мазайло» Миколи Куліша вже більше 90 років є сильним і потужним засобом у боротьбі за розвиток української національної мови, самодостатньої і гідної для поцінування й використання у всіх життєво важливих сферах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Куліш М. П'єси / М. Василенко, В. Загороднюк, І. Корольова / Херсон: Гілея, 2012. – 360 с.